

Universitatea Creștină Partium din Oradea

Facultatea de Litere și Arte

Departamentul de Limbă și Literatură

Specializarea: Limba și literatura maghiară - Limba și literatura engleză

LUCRARE DE LICENȚĂ

Coordonator științific:

Dr. Magyari Sára-Tünde

Confețiar universitar

Absolvent:

Erni-Szakacs Szilard

Oradea

2021

Universitatea Creștină Partium din Oradea

Facultatea de Litere și Arte

Departamentul de Limbă și Literatură

Specializarea: Limba și literatura maghiară - Limba și literatura engleză

Elemente mitice în afișarea pe Facebook a pandemiei de coronavirus

Coordonator științific:

Dr. Magyari Sára-Tünde

Confețiar universitar

Absolvent:

Erni-Szakacs Szilard

Oradea

2021

Partiumi Keresztény Egyetem

Bölcsészettudományi és Művészeti Kar

Nyelv –és Irodalomtudományi Tanszék

Magyar nyelv és irodalom - Angol nyelv és irodalom szak

Mitikus elemek a koronavírus-járvány Facebook-os megjelenítésében

Tudományos szakirányító:

Dr. Magyar Sára-Tünde

Egyetemi docens

Végzős hallgató:

Erni-Szakacs Szilard

Nagyvárad

2021

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	5
1.1. A téma megnevezése	5
1.2. Témaválasztás megindoklása	5
2. A KUTATÁS MÓDSZERTANA	7
2.1. Korpusz-központú megközelítés	7
2.2. A kutatás kérdései	8
3. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	9
3.1. A mém fogalmának a kialakulása	9
3.2. Az internetes mém fogalmának az értelmezése	9
3.3. A mémek, mint az internetfolklór jelenségei	10
3.4. A mémekről általánosan	11
3.5. Élettartam és terjedés	12
3.6. A humor	13
4. ADATOK ÉRTELMEZÉSE	14
4.1. A koronamémek. Tematikus kontextus	14
4.2. A koronamémek által kiváltott érzelmek.....	14
4.3. Győrfi Pál-os koronamémek.....	16
4.4. A mémek funkciói és értékei	19
4.5. Humor, a koronamémek alapeleme	22
4.6. Fekete humor a koronamémekben	30
4.7. O.K. Boomer jelenség a koronamémekben.....	31
4.8. Koronamémek különböző nyelveken.....	33
5. ÖSSZEGZÉS	38
6. BIBLIOGRÁFIA.....	41

1. Bevezetés

1.1. A téma megnevezése

A világot gyökeresen megváltoztató koronavírus-járvány robbanásszerűen jelent meg a közösségi médiában, ahol percről percre jelennek meg a hírek és álhírek, felkavarván sokaknak az érzelmeit. Az információk rendkívüli gyorsasággal terjednek a világhálón, s ezen belül pedig a Facebook került a figyelem középpontjába. Rohanó világunkban a közösségi portálok felismerték, hogy hosszú szövegek helyett, amelyeket csak nagyon kevesen olvasnának el, sokkal hatásosabb mémeket posztolni, amelyek felvilágosítják és felvidítják az olvasót.

A mémeknek több csoportja is ismeretes, azonban dolgozatom témája a koronavírus-járvány következtében létrejött *koronamémek*, amelyek rávilágítanak az évszázadokkal ezelőtti járványok jellegzetességeire, a szavaknak a teremtő és romboló hatására, illetve a járvány idején felmerülő kérdések megválaszolására. A mémek fő jellegzetessége a humoron alapszik, de provokatív jelleggel is bírnak. Kutatásaim egyik témája a pánikhangulat-keltés és az emberek gondolkodásának a befolyásolhatósága különböző csoportok által. Vizsgálati témám még a humoros mémek közül még az is, amely az összeesküvés-elméletekkel is foglalkozik. Megvizsgálom, hogy milyen változásokon mennek keresztül a kép-szöveg konglomerátumok üzenetei az első hullám, a karantén és bezártság idejétől a második hullám előtti, szabadon való közlekedés és szabadságolás időszakában. Köztudott, hogy az internet a fiatalság körében a legelterjedtebb, de azt is kutatom, hogy az idősebb korosztály milyen mértékben kapcsolódik be a digitális információk világába.

1.2. Témaválasztás megindoklása

Több ok is befolyásolt a témaválasztásomban. Elsősorban olyan témával akarok foglalkozni, amely széles körű érdeklődésnek örvend, aktuális és heves indulatokat vált ki. Megkönnyítette a dolgomat a számtalan információ, amely a koronavírussal kapcsolatosan megjelent és folyamatosan jelenik meg. A járvány olyan nagymértékben változtatta meg a

világot, hogy az eredeti társadalmi körülményekhez véleményem szerint már soha nem fogunk visszatérni. Új szokások és társadalmi rend van kialakulóban, amelyiknek központi eleme és követelménye a digitális világ felértékelődése és előretörése az élet minden területén, elkezdve az oktatástól, az egészségügyön keresztül, egészen az egyházi szertartásokig. A mostani helyzet rávilágít arra, hogy a technológia mennyire nélkülözhetetlen eleme lesz hétköznapijainknak és az, aki nem halad karöltve vele, elveszíti kapcsolatát a külvilággal és végérvényesen elszigetelődhet.

2. A kutatás módszertana

2.1.Korpusz-központú megközelítés

Kutatásom során a korpusz-központú vizsgálatot alkalmaztam, összesen 105 darab internetes koronamémét gyűjtöttem össze, amelyekből 15 a pánik, pánikvásárlás és hiánycikkekre, 15 a védőeszközök használatára vagy hiányára, 15 a karantén, fizikai távolságtartásra, 15 a home office és távoktatásra, 15 a megküzdési stratégiákra, 15 a megváltozott társadalmi élethelyzetekre, még 15 a kultúrát pótló eszközökre vonatkozik.

A vizsgálati anyag egy része Győrfi Pálhoz kapcsolódik, aki már-már ikonikussá vált a koronavírussal való tájékoztatás kapcsán. A dolgozatomban megvizsgált elemeket Facebookos és internetes weboldalakról töltöttem le, mégpedig Közösségi Média Mindenkinék.blog.hu, Maszol.ro, Portfoli.hu, Minap.hu, Médiapiac.com, BBC.com, Hazipatika.com és Index.hu. Az említett oldalak közül vannak olyanok, amelyek inkább a fiatalok érdeklődési körével foglalkoznak, például az otthonról tanulás és az otthonról való dolgozás előnyeivel és nehézségeivel, még mások túlnyomóan a gazdasági és politikai változásokra koncentrálnak, hangsúlyozván, hogy az emberi társadalom már soha többé nem lesz olyan, mint volt. Senki sem gondolta volna, hogy az 1990-es években a Dawkins által megalkotott mémek a koronavírus-járvány idején olyan sikeresen fogják humorral feloldani az emberiségben felgyülemlett feszültséget.

“Annyi ember vagy, ahány nyelvet beszélsz”- tartja a közmondás, nemhiába, mert kutatásom kiterjedt nem csak a magyar, hanem a román és az angol nyelvű mémekre is. A korpuszban 50 magyar, 25 román, még 25 angol nyelvű kép-szöveg konglomerátumot iktattam be. Az adatok gyűjtése 2020. június 1-től 2020. október 1-ig tartott.

Kutatásom során szövegvizsgálatot és tartalomelemzést végeztem, melynek során megvizsgáltam a humor forrásait, ezeknek a funkcióit, érzelmi tartalmait, továbbá a kép-szöveg összhangját, illetve, hogy milyen arányban voltak a mémek feszültségkeltőek vagy feszültségoldók és milyen eszközökkel érik el ezt a szerepüket.

2.2.A kutatás kérdései

Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy mi a humor forrása a különböző koronamémekben, illetve hogy ennek feszültségkeltő vagy feszültségoldó szerepe van. Nyelvészeti megközelítésből is megvizsgálom a koronamémeket és elemzem, hogy milyen nyelvi eszközöket használnak fel. Pszichológiai szempontból a koronamémek affektív tartalmait vizsgálom, vagyis azt, hogy milyen érzelmeket hordoznak és közvetítenek ezek a képes, szöveges anyagok. Továbbá azt is kutatom, hogy milyen eszközöket, eljárásokat használtak fel a mémkészítők a sikeres üzenet érdekében. Ezt követően pedig egy összehasonlító elemzést végeztem el, melynek során arra kerestem a választ, hogy miben térnek el, illetve hasonlítanak a különböző nyelvű koronamémek üzenetei. Végül pedig feltettem magamnak a kérdést, hogy az élet egy ilyen komoly megpróbáltatásával, mint a betegség, szenvedés, halál szabad-e poénkodni és játszani az emberek érzelmeivel.

3. Szakirodalmi áttekintés

3.1. A mém fogalmának a kialakulása

A mém fogalmának az eredetét szeretném meghatározni, amelyiket először Richard Dawkins, *Az önző gén* című könyvében vezetett be a köztudatba 1986-ban. Megfogalmazása szerint: “Az új replikátornak nevet kell adnunk, olyan nevet, amely a kulturális átadás egységének vagy az utánzás, az imitáció egységének gondolatát hordozza. A ‘miméma’ szónak tetszetős görög származása van, de olyan egyszótagú nevet szeretnék találni, amely kicsit úgy hangzik, mint a ‘gén’. Remélem, klasszikus műveltségű barátaim megbocsátanak nekem, ha a mimémát mémre rövidítem” (Dawkins 1986: 441-442). A szociobiológus Dawkins-féle mém-elméletet alaptézisnek tekinthetjük, amelyet a filozófus Dennett továbbfejlesztett. Szerinte a mém szó rokonítható a *memória* és a francia *même*, vagyis *ugyanaz* szóval egyaránt és értelmezésében lehet „egy dallam, egy gondolat, egy jelszó, ruhadivat, edények készítésének vagy boltívek készítésének egy módja” (Dennett 2008: 20). Dawkins párhuzamot von a biológiai és a számítógépes vírus terjedése között: „... az információk közvetítésében, vírusszerű másolásában, megfertőzésében a sejtgépezetben a gének, a számítógépeken a programok játsszák a legjelentősebb szerepet.” (Dawkins 2008: 11) Gyorsan terjednek, de “nem maradnak fenn hosszú ideig a memkészletben” (Dawkins 1986: 447), ugyanis a tudomány és technológia előrehaladásával gyorsan elavulnak és rövid időn belül újabbak veszik át a helyüket, úgy, ahogy Dennett is megállapította: „A mémek mára a fény sebességével terjednek a világban, s replikálódnak olyan tempóban, ami alapján a gyümölcslegyek vagy az élesztőbaktériumok ciklusa álmatagnak tűnik. Válogatás nélkül szökkennek gépről gépre, médiumról médiumra, bizonyítván, hogy gyakorlatilag elszigetelhetetlenek” (Dennett 2008: 24, eredetiben: Dennett 1990: 131).

3.2. Az internetes mém fogalmának az értelmezése

A mémek fogalmát Dan Sperber kognitív pszichológiai szempontból közelíti meg, megkülönböztetve a mentális reprezentációkat, mint például a hiedelmek, vágyak, félelmek,

szándékok és preferenciák, melyeknek egy felhasználójuk van, a nyilvános reprezentációktól, amelyek különféle artefaktumok, jelek, szövegek, képek lehetnek és melyekhez mindenképpen több felhasználó kötődik. (Sperber 1996: 24). Az egyik legkonkrétabb mém-fogalom meghatározását Veszelszki Ágnesnél fedeztem fel: "Az interneten gyorsan, személyek közt, megosztással terjedő tartalmában szórakoztató digitális tartalom. Lehet poénos szófordulat (catchphrase), képkontextus, vicces videó." (Veszelszki 2012) Ezeket kiegészítve találunk olyan videók, képek és szövegek speciális típusait, amelyek kaotikusan terjednek az internetes oldalakon (Szűts Zoltán 2016). A mémet leegyszerűsíthetjük, kép és szöveg egységére: "Rövid, metaforikus jelentést hordozó képek, melyek a szöveggel alkotnak egységet, és a Web 2.0-ra jellemző könnyű tartomlétrehozás termékei" (Szűts 2016: 59) Sperber megállapítása szerint "... az emberi elme fogékony a kulturális reprezentációk befogadására, akárcsak az emberi szervezet a betegségekre", ezért terjednek a mémek az online térben, főleg a közösségi oldalakon, mintpéldául a Facebook vagy a Twitter olyan gyorsan. Pszichológiai megközelítés szempontjából a mémek feladata, hogy minél kisebb mentális ráfordítással minél nagyobb kognitív hatást érjenek el: „effect-effort ratio” (Sperber 1996: 53) Veszelszki Ágnes és Dan Sperber eltérő módon utalnak a mém fogalmára. Dan Sperber elsődlegesen mítoszokról, vallásos doktrínákról, rituálékról, különféle technikákról ír, még Veszelszki Ágnes szerint terjedési módjuk, megjelenési formájuk, divatszerűségük miatt a mémek beilleszthetők a kulturális reprezentációk körébe. (Veszelszki 2012.)

3.3. A mémek, mint az internetfolklor jelenségei

A dawkinsi mém-fogalom eredetileg a darwini evolúcióelméleten alapult, de igen nagy jelentésváltozáson ment keresztül és napjainkban eljutott a „kulturális gén”, „a kultúra utánpótlásán keresztül terjedő egysége” meghatározáson (L. Varga 2008: 30, vö. Blackmore 2000: 20) keresztül "az interneten folklórszerűen terjedő, gyakorlatilag bármilyen jellegű, képes-szöveges-hangos tartalom" általános definícióig. (Veszelszki 2013). A már eddig megszokott hagyományos, szájról szájra terjedő folklórt felváltotta az internetfolklor, „a modern emlékezetipar gyáraiként, sokszorosító üzemeiként, mintegy >>kihelyezett memóriaként<<” (Molnár-Szűts-Törteli 2017) és ugyanazokat a feladatokat látják el. Mivelhogy a mémek alkotói arctalanul, személytelenül, mintegy anonim módon terjesztik munkáikat a világhálón, ezért aktuális közösségi témákat érintenek rendkívül nagy

összintéséggel és humorral. Népszerűségük miatt rendkívül gyorsan terjednek, variálódnak és könnyen megváltoztathatók (Molnár-Szűts-Törteli 2017). Az internetfolkór szerves részét képezik az e-mailben, fórumokon terjedő viccek, álhírek és városi legendák (uo.). Ezeket a kép-szöveg egységeket az alutoldalékolás, túltoldalékolás, a szlenges helyesírás, a képiség jellemzi, vagyis a laza helyesírás. (Molnár-Szűts-Törteli 2017: 59).

3.4. A mémekről általánosan

Az internetes mémeket több csoportra oszthatjuk, természetesen a teljesség igénye nélkül: „mozzanatokon, cselekvésen alapuló, az élet történéseire reagáló mémek (pl. fail-mém); a különböző hatásági intézkedéseken, szimbólumokon alapuló, tabukra reagáló mémek (pl. a PedoMaci mém); személyes akciókhoz, produkciókhoz köthető mémek, ahol a cselekvő személye lényegtelen (pl. Technoviking mémek); mozgóképes mémek (pl. a >>300<< című film egy részlete >>mémesítve<<), ahol lehetnek átfedések (pl. vannak fail-filmek, melyek mozgóképesek is); rajzolt, illetve tematizált (egyszerűsített) mémek (pl. a mérges srác mémek); kultuszmémek(személyi kultuszon alapuló mémek, pl. a Chuck Norris-féle mémhatás); sztereotípiákon alapuló mémek (pl. az informatikus mémek); nemzeti/népcsoporton alapuló mémek (pl. hungaromémek) stb.” (Törteli idézi Laczkót 2016). Veszelszki Ágnes szerint a mémekre jellemző a pletykahatás, az aktualitás és az azonnali reakció a történésekre, melyek az agyunkban vírusként maradnak meg „történések, képek, hősök, dalok, izgató ingerek egyvelege” gyanánt (Törteli 2016). Törteli szerint “a mém sajátos kép-szöveg konglomerátum. A kép és a szöveg kapcsolata alapján háromféle lehet: 1. a képek elsőrendűek a szavakkal szemben, 2. a képek (önmagukban) nem egyértelműek, 3. a képek és a szavak kölcsönhatásban, egyenrangú viszonyban vannak (Nyíri 2011). A harmadik felfogás alapján a kép és a szöveg kölcsönhatásban vannak, sem a mentális „képek, sem a szavak nem alkotnak független folyamatokat” (Paivio 1971: 27, 32), vagyis egyenrangú viszonyban vannak.” A mémekben felhasznált szereplők, sztárok, helyzetek, tárgyak egy új környezetbe ágyazódnak bele és új értelmet nyernek.

Véleményem szerint, rohanó világunkban azért tudtak a mémek olyan nagy népszerűsége szert tenni, mert humoros és aktuális üzeneteket hordoznak és könnyen eljutnak minden társadalmi réteghez a világhálón, leginkább a közösségi oldalakon keresztül.

3.5. Élettartam és terjedés

A mémek élettartamát illetően megállapíthatjuk, hogy ezek rövidek vagy nagyon rövidek, mivelhogy a legtöbb élete “az aktualitásukat veszített történések feledésbe merülésével véget ér” (Istók 2018: 104). „A mémek kapcsán Sperber úgy vélekedik, hogy egy-egy nyilvános produktum akár >>kulturális törmelék<< számos reprezentációban föllelhető, melyek közül valamilyen módon egyesek vonzóbbnak tűnnek föl, mint mások” (L. Varga 2008). Az emberi elme tévesen azt hiszi, hogy független módon meg tudja válogatni azt, hogy milyen mémeket akar befogadni és terjeszteni, de “Denett szerint »a független elme« idegen és veszélyes mémekkel szembeni, önmaga megvédésére folytatott küzdelme mítosz.” (Dennett 1998: 45.). Terjedésük digitálisan, a nyelven keresztül, szóban és írásban történik (Törteli 2016). A gyors terjedés ellentétben áll a rövid élettartammal, mivelhogy “a mémek versengeni kényszerülnek egymással, hogy annyi agyba tudjanak bekerülni, amennyibe csak lehetséges” (Denett 2008: 24), ugyanis az a céljuk, hogy minél több internetes felhasználóhoz eljussanak „a Like ’tetszik’ gombbal, illetve mások oldalán vagy csoportban s Share ’megoszt’ gombbal” (Veszelszki 2015: 41). A mémek gyors terjedésében nagyon nagy szerepet játszik az “hogy a képeket kulturális kontextustól és nyelvismerettől függetlenül is meg lehet érteni, és komplex folyamatokat is leegyszerűsítve tudnak ábrázolni” (Maar 2006). Napjaink rohanó világában lényeges az, hogy a mém üzenete könnyen, gyorsan és hatékonyan dekódolható legyen ezért a kép jelentősége megnő a szövegével szemben, mivelhogy a kép átlépi a nyelvi és kulturális határokat. A szöveg pedig úgy tud lépést tartani a képpel, hogy rövid, de sűrített tartalmú mondanivalója van.

Istók Béla az *Internetes futballnyelvhasználat* című tanulmányában felveti a kérdést, hogy mi is az: „nem a mém variálódik, vagyis él különböző produktumokban, mémvariánsokban, hanem a produktum az, ami maga a mém, mégpedig azért, mert tartalmaz egy olyan jól felismerhető összetevőt (képet és/vagy szöveget), amely más hasonló kommunikátumokban is megtalálható” (Istók 2018: 105). A mémeket egy újszerű szempontból határozta meg, mégpedig a szemiotikai állandó és szemiotikai változó fogalmak bevezetésével. A szemiotikai állandó szakterminust a következő képen határozta meg: “egy mém azon összetevője, amely az adott mémsor valamennyi elemében megtalálható” (Istók 2018: 108). Ezek olyan alkotóelemei a mémeknek, amelyek lehetnek verbális és vizuális elemek. A szemiotikai változók pedig egy “adott mémsoron belül mémenként eltérő, a

szemiotikai állandót kiegészítő kontextuális, illetve kontextuális összetevő” (Istók 2018: 108). Az internetes mémek lehetnek: kép, szöveg, vagy kép-szöveg konglomerátumok, amelyekben kötelező módon jelen van a szemiotikai állandó azzal a céllal, hogy eseményt, gondolatot, jelenetet váltson ki. (Istók 2018).

3.6. A humor

Feltehetjük a kérdést, hogy milyen funkciót töltenek be a mémek, miért lettek kitalálva és miért terjednek ilyen gyorsan. A teljesség igénye nélkül elmondhatjuk, hogy a mémek a “viccüzés, véleménykifejtés, ítélkezés, érzelemkifejezés, állítástevés, megjegyzés, megvádolás, észrevételezés, érvelés, mentegetőzés, tanácsadás, javaslattétel, beismerés, jóslás, kérdésmegfogalmazás” (Grundlingh 2017: 14-17) eszközei. A viccmémeket (joke memes) két típusba sorolhatjuk, az a csoport amelyik csak a humor keltés céljából keletkezik, és a másik csoport, amelyik a vicc mellett véleményt is közvetít. (Grundlingh 2017). Irányultságukat tekintve, Istók Béla két csoportba sorolja ezeket a mémeket, *befelé*, illetve *kifelé* mutatóknak. Ha mélyebbre ásunk a mémek szerepét illetően elmondhatjuk, hogy “a viccek négyféle illokutív szerepben érhetők tetten: szórakoztathatnak, kritizálhatnak, becsmérelhetnek vagy kigúnyolhatnak.” (Daniel Koch 2015: 331). Sokan a humort egy könnyed szociális megnyilvánulásnak tekintik és lebecsülik de “A humor igen hatékony szabályozó eszköz lehet a kommunikációban, a metakommunikáció szerepét is betöltheti. [...] Viszonyszabályozó szerepe is lehet, hiszen negatív indulatokat old fel, közelítheti az embereket egymáshoz” (Buda 1986: 79).

Véleményem szerint a mémeknek nagyon fontos szerepük van a jelenkori társadalomban, mert megfogalmazzák és kimondják azokat a tabu témákat, amelyekről keveseknek van bátorságuk beszélni és ezt humoros módon teszik, úgy hogy ne sértsenek, de az igazságot is kimondják. A mémeket tekinthetjük a mentális egészség gyógyszereinek is mivelhogy megkönnyebbülést, stresszoldást okoznak és a kommunikáció szerepét is betöltik, közelítvén pozitívan egymás felé az embereket.

4. Adatok értelmezése

4.1. A koronamémek. Tematikus kontextus

A 2020 elején megjelent koronavírus-járvány, korábban ritkán vagy egyáltalán nem használt szavakat vezetett be a köztudatba. Ezek között vannak alkalmi, ad-hoc jellegűek is mint például a koronamém, amelyik a pandémia felbukkanásával jelent meg és neologizmusként már lexikalizálódott annak ellenére hogy a beszélők még újnak érzik. Munkám során kiindulópontnak számított Magyarai Sára (2020): *Értékvállalás járvány idején egy rádiós műsor tükrében* című írása, amelyik segítet kérdéseket megfogalmazni a koronamémek funkcióival és a társadalom reakcióival kapcsolatban. Mivelhogy a mémek fő célja a humorkeltés, azt vizsgálom, hogy milyen eszközöket használnak a mémgyártók céljuk elérése érdekében. Jónak számító szavakat, melyek építő jellegűek vagy rossz szavakat, amelyek rombolnak és pánikot keltenek. Feltárom a koronamémekben megjelenő emberi alkotóelemeket, test, lélek, szellem, mint különféle magatartások, állapotok és érzelmek egyvelegét. Külön tanulmányozom az emberi reakciókat krízishelyzetben, mivelhogy a koronavírus-járvány az egész világot felforgató eseményként robbant ki és vegyes érzelmeket váltott ki: szeretet-gyűlölet; hála-megelégedetlenség; beletörődés-harciasság. Gyökeresen megváltoztatta az oktatási rendszert, mivelhogy az online felületre való áttérés minden korosztályt érintett és ez sokszor a mémek témájává válik. A vizsgálatom korpuszát alkotó mémekben kutatom a mitikus elemeket. Dolgozatom során megvizsgálom, hogy az összeesküvés-elméletek milyen mértékben jelennek meg a koronamémekben és az álhíreket hogyan szűrte ki a média.

4.2. A koronamémek által kiváltott érzelmek

Minden mém érzelmhordozó funkcióval rendelkezik, de a koronamémek esetében ez még intenzívebben jelenik meg, mivelhogy az egész emberiséget érintő témát dolgoz fel. Az érzelmek túlnyomó többsége negatív jellegű, mert világjárványról lévén szó sokakat fájdalmasan érintett és érint továbbra is ez a jelenség. A közösségi médiában található

mémekből harag, tehetetlenség, szomorúság, elkeseredettség árad, olykor közöny. Néha viszont pozitív töltetű mémek is megjelennek a közösségi oldalakon, melyek örömet és reményt sugallnak az olvasó közönség számára.

A koronavírus-járvány első hullámát a mítoszok megjelenése jellemezte, főleg az élelmiszer válsággal és a háztartási cikkekkel kapcsolatban. Elképesztő mennyiségű árucikkek felvásárlása kezdődött meg, még a WC papír is hiánycikké vált, mivelhogy egyesek képzeletet felülmúló mennyiségű árut halmoztak fel otthonaikban: *Finally finished my panic room/ Végre befejeztem a pánikszobámat.* (1. ábra). Ez abban nyilvánult meg, hogy az emberek nem létfontosságú dolgokat is felhalmoztak, mintha világvégi idők jönnének. Az üzletek polcai kiürültek, sokan csak saját magukra gondoltak önző módon, ezért egyes árucikkek szétosztását racionalizálni kellett.

1. ábra

A járványtól való félelmükben egyesek teljesen kivetkőztek magukból és kiközösítették embertársaikat vagy akár bántalmazták is őket egy ártalmatlan köhögés vagy tüsszentés miatt. A társadalomban sok pozitív megnyilvánulás is megjelent, melyeket a koronamémek tematikájukban előszeretettel meg is ragadtak és bátorítás céljából továbbítottak. Legfontosabb üzenetük az otthon maradás volt, a járvány terjedésének a megfékezése céljából (2. ábra). A bezártság viszont újabb témát szolgáltatott a mémeknek, mert a türelmetlenségtől elkezdődően, a családon belüli agresszivitáson keresztül, egészen a depresszióig jutott el a társadalom egy része. Az emberek természetében benne van a bináris oppozíció, amelyik

krízis helyzetben felerősödik és könnyen vált egyikből a másikba. Ameddig egyesek örültek a családjukkal töltött időnek, addig mások eljutottak egészen a válás gondolatáig. Voltak olyan mémek is melyek a társadalom szolidaritását váltották ki és erősítették meg, ezeknek hatására a karantén idején fiatal önkéntesek segítettek bevásárolni időseknek és betegeknek. Egyes kép-szöveg konglomerátumok a vallásos emberekben büntudatot keltettek, rámutatván arra, hogy a járvány Isten büntetése az emberiség hitetlensége és bűnei miatt.

2. ábra

Összegzésképpen kijelenthetjük, hogy a koronamémek mély érzelmeket váltanak ki az olvasókból és ezek azért fontosak, mert kirántják az embereket az érdektelenség és a közömbösség medréből. Buzdítanak felebarátainkkal való törődésre, hibáink felismerésére és azok jóvátételére. Serkentenek arra, hogy elítéljük a rosszat és kövessük a jót.

4.3. Györfi Pál-os koronamémek

A magyar koronamémek emblematikus személyiségévé nőtte ki magát az Országos Mentőszolgálat szóvivője, Györfi Pál, aki mitikus harcosként beleégett a magyar internetezők tudatalattijába. Mivelhogy, „az emberek elsőben képekben gondolkoznak, s csak azután szavakban” úgy ahogy Nyíri Kristóf (2000) megfogalmazta, ezért azok a mémek amelyekben Györfi Pál szerepel kevés szöveget tartalmaznak általában és dominál a képhatás (3. ábra).

Ellentétben áll a 3. ábra, amelyikben a vizuális és igen kis mértékben verbális szöveg megpróbálja megfogni a felhasználót, a 2. ábrával, ahol elemek sora próbál az emberi elme tudatalatti rétegeibe férkőzni. Az utóbbi mémben három képet vélünk felfedezni, mint három az egyben, és a verbális elem egy locsoló versre játszik rá, ezáltal megjelenvén a folklór motívum. A vizuális elem ambivalens hatást kölcsönöz a mémnek, egy gyermek és egy középkorú férfi személyében. A mimika éles ellentéte, kontrasztja is rájátszik a humor forrására. Ebben a versenyben nehéz megmondani melyik a nyerő, a minimalizált kép-szöveg konglomerátum, vagy a sok elemből álló.

3. ábra

Céljuk a betegség megelőzése ezért a rövid felkiáltó mondatok nagy hatással vannak az emberekre (*Viselj maszkot!; Moss kezet!; Segíts az időseknek!; Tarts távolságot!; Maradjanak otthon!*). Tudjuk, hogy a befogadóra gyakorolt hatásuk szerint a jelek lehetnek kijelentő, szuggesztív és felszólító típusúak, ez utóbbi propagandisztikus céllal rendelkezik. Ezek a koronamémek annyira uralkodóvá váltak, hogy a közösségi média fogyasztói úgy érezhetik, hogy már a csapból is ez folyik. A humor forrása, gyakran a vizuális és szövegbeli ismétlődésből adódik, mint például a 4. ábra esetében, ahol érdekes háromszoros képi ismétlődés teszi nyomatékosá az elektronikus tartalom üzenetét. Ugyancsak a humoros hatás fokozására szolgál az írott szöveg méretének a megnagyobbítása is. A mémgyártók összeillesztették a *The Beatles* tagjainak a két méteres fizikai távolságtartását (physical distance), Győrfi Pál verbális utasításával: *Azt mondtam 2 méter távolság!*

4. ábra

Nem hiába hangsúlyozzák a mémek készítői, akár vizuális, akár verbális formában, azt hogy járvány idején a távolságtartás fizikai és nem szociális. Erre vonatkozóan Magyarai Sára és Balázs Géza egyetemi tanárok is felhívták a figyelmet tanulmányaikban, annak érdekében, hogy ne tévesen rögzüljön be a köztudatba ez a fogalom. Ezek a mémek nem csak a betegség megelőzése céljából fontosak, hanem feszültségoldó szerepük is van, úgy ahogy Veszeltszki Ágnes megfogalmazta *A komment teszi fel rá a koronát. Humor és mémek a koronavírus idején* című tanulmányában (2020c): “a humor fő funkciója belső és társas-társadalmi feszültség kiengedése, amelynek révén a humort használó(k) megkönnyebbülnek, felszabadulnak a nyomás alól”. Ez különösen fontos az egyedülállók számára, mert lelki támaszt kapnak ez által.

Minden híradóban a lakosságot jó tanácsokkal látta el az operatív törzs, ezért az emberek úgy hozzá szoktak ezekhez az arcokhoz, mint egy szappan opera sztárjaihoz, ezért a mémgyártók előszeretettel használták fel őket céljuk elérése érdekében. Ezeket a magyar elektronikus jelenségeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ugyanazok az érzelmi szálak vannak feldolgozva bennük, mint a filmekben: *Nem láttam az évadzáró, utolsó részét! Végül a csaj a katonával vagy a rendőrrel jött össze?* (5. ábra). A humor forrása abban rejlik, hogy a kép kétértelműséget mutat, a mondatípusok pedig iróniát rejtenek magukban. Az emberi kommunikációban az irónia, mint “fűszer” és „fegyver” jelenik meg és a mémkészítők burkolt célja „minél nagyobb kognitív hatást minél kisebb kognitív erőfeszítés árán” (Sperber-Wilson 1986/1995:118-171) elérni.

5. ábra

4.4. A mémek funkciói és értékei

A mémek nagyon sok funkcióval rendelkeznek, elsődleges a figyelemfelkeltés, az emberi érzelmek felszínre hozása végett. Ebben a rohanó világban, amikor annyi behatás éri az embereket, hogy nehezen tudnak szelektálni a sok információ között, ezek az elektronikus jelenségek ki tudják váltani az emberekből a szeretetet, az egymás iránti odafigyelést és gondoskodást (3. ábra), a kapcsolatteremtést. Ahány ember annyi gondolkodásmód, ezért ha egyesekben felszabadultságot, nevetést idéz elő egy-egy kép-szöveg konglomerátum, másokban szorongást vagy akár félelmet is mint például Kozsó közismert dallamára rájátszó koronamém: (6. ábra) *Mindenki ebben a koronás időben: "Meghalok, hogyha hozzám érsz"*. Az általam megvizsgált elektronikus jelenségekben, sokszor találkoztam azzal a hajlammal, hogy színészeket használtak fel annak érdekében, hogy minél mélyebb érzelmeket csaljanak ki a közösségi média fogyasztóiból. Például Al Pacino, A Keresztapa arckifejezésével (7. ábra) utaltak arra az indulatosságra, amit a karantén idéz elő egyes embereken. Ez a szimbólum, amelyik konvención alapul beindítja az érzelmi reakciókat a gondolati szférában.

Mindenki ebben a koronás időben:

6. ábra

7. ábra

A mémek egyik fő funkciója a kommunikáció létrehozása a társadalomban, ugyanis felhasználóról, felhasználóra terjednek és minden társadalmi réteget megcélznak. A XXI. században ez egy komoly kihívás, mivelhogy ez az emberi kapcsolatok elhidegülésének a korszaka. Reflektálnak a társadalomban végbemenő jelenségekre, humorral vagy akár iróniával azért, hogy a negatív aspektusok megváltozzanak, a pozitívak pedig megerősödjenek és elterjedjenek. Vannak akiknél ezt a hatást a humorizálás, viccelődés, idézi elő, másoknál pedig a kritika, gúnyolódás, sértegetés éri el.

A véleménykifejezést is betöltik, ugyanis hordoznak egyfajta álláspontot, amelyekkel egyet lehet érteni vagy nem és ez indítja el a felhasználókban a like-olás mechanizmusát. A like-olt, megosztott tartalmat az ismerősök is látják, az ő idővonalukon és befolyásolja őket a világszemléletükben. Ez biztosítja számukra a gyors terjedést. Egyes mémeknek viszonylag rövid élettartamuk van, mások viszont hónapokig vagy akár évekig is keringhetnek a világhálón.

Provokatív tartalmú koronamémekkel is találkozhatunk a közösségi médiában, főképpen a Facebook-on, melyek véleménynyilvánításra buzdítanak, mint például a koronavírus elleni oltóanyag hasznossága (8. ábra) vagy káros hatása mellett (9. ábra). Kevés dolog osztja meg a társadalmat annyira, mint ez a kérdés, mivelhogy kevés ismeretünk van ebben a témában és a mémek készítői pont ezt használják ki céljuk elérése érdekében. Talán legfontosabb tulajdonságuk a humor közvetítése és a szerethetősége, amelyik a szemiotikai állandó megjelenésével fokozódik. A már említett két mémben a szemiotikai állandó kitűnik Oprah Winfrey, amerikai televíziós műsorvezető és Aubrey Drake Graham kanadai rapper személyében, akiknek különös mozdulatait használták fel a mémgyártók. Ezzel el is jutottunk

a kép-szöveg konglomerátumok következő jellemzőjéhez, az ítélkezéshez, mert ha nem értesz egyet vele, akkor a többi felhasználó kibeszél.

8.ábra

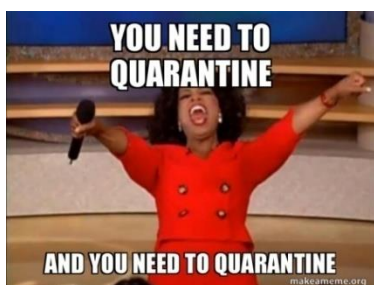

Vaccines
cause
autism

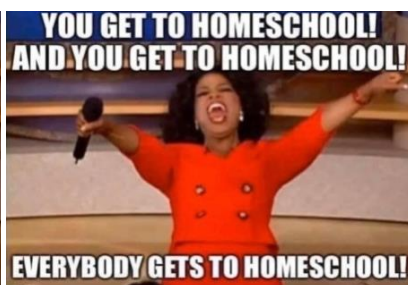
Autism
causes
vaccination

9. ábra

A koronamémek akkor tudják leginkább betölteni funkciójukat, ha több kritériumnak felelnek meg. Erre talán a legjobb példa az Oprah-féle mémek, ahol halmozottan jelennek meg ezek a funkciók. Az aktualitás, a szemiotikai állandó jelenléte és a provokatív jellege mellett az ismétlődő verbális elemek (8.ábra) fokozzák a mém sikerét. Az aktualitás az egyik elsődleges követelmény, mert a felhasználók akkor értékelik, ha valamilyen kortárs jelenségre reflektálnak. A variálhatóság viszont megóvjaa a mémet a gyors kifáradástól, és erre ugyancsak Oprah mémjei a legjobb példák, akinek több tucat koronamémje is megjelent (8.,10.,11. és 12. ábra).

10. ábra

11. ábra

12. ábra

Ezek a mémek izgalommal és kíváncsisággal töltik el a felhasználókat, akik felteszik maguknak a kérdést, hogy milyen változata fog még megjelenni ennek a sorozatnak. Minden korosztály értékeli a "cukiság" faktort, amelyik ha humorral és kreativitással társul, akkor terjedésének semmi nem szabhat gátat.

4.5. Humor, a koronamémek alapeleme

Feltehetjük magunknak a kérdést, hogy egy ilyen súlyos járvánnyal, amelyik annyi ember halálát követeli, etikus-e viccelődni? Köztudott, hogy az ember pszichikai-lelki állapota kihat a fizikai egészségre is, mivelhogy a tudat alatti befolyásolja a tudatos én világát. A nevetés boldogság hormonokat szabadít fel a szervezetben, erősíti az immunrendszert, energiával töltenek fel, csökkentik a fájdalom érzését és stressz oldó hatásuk is van. Ennek az ismeretében szerintem szinte létfontosságú a humor a mentális egészségünk megőrzése érdekében. Sigmund Freud is ugyan ezt az elméletet képviseli: „Semmi kétség, a humor lényege, hogy általa az ember azokat az affektusokat takarítja meg, amelyekre a helyzet alkalmat adna, és az ilyen érzelmi megnyilvánulások lehetőségén tréfával teszi túl magát.” (Freud ford. Bart 1982: 251). Ha párhuzamot vonunk a koronavírus és a humor között kijelenthetjük, hogy mind a kettő fertőző, azzal a különbséggel, hogy egyik megbetegít, míg a másik meggyógyíthat.

A korpuszban kronológiai sorrendben tanulmányozom a járvány következtében kialakult koronamémeket, mert igen nagy eltérés mutatkozik az első és a második hullám között. Ha az elsőben a kijárási tilalom, karantén volt a jellemző és ennek a következményei, akkor a második hullám idején, mikor a fertőzések száma megnőtt, már az oltóanyag kifejlesztése és az ezzel kapcsolatos mítoszok voltak az uralkodók. A digitális kép-szöveg konglomerátumok, hűen tükrözik a járvány által kiváltott emberi magatartásokat, amelyeket tematikus csoportokba sorolhatunk. Az első a biológiai, fizikai szükségletek kielégítésére vonatkozik, melyben sokan pánik szerűen felhalmozásba, „spájzolásba” kezdtek és ez vált a humor forrásává. Elsőként a WC-papír vált hiány cikké és ezt a tényt három típusú koronamém dolgozta fel. Az első kép-szöveg formájában, ahol a kép annyira szuggesztív, hogy akár önmagában is megállná a helyét, a járványügyi helyzet ismeretében, de a szöveg arra hivatott, hogy növelje a humor hatását. Állatbarátok sok mindent elnéznek kedvenceiknek, de a toalett papír elpocsékolása ebben az időszakban igen mély indulatokat vált ki még belőlük is (13. ábra): *Amikor egy pillanat alatt elúszik a vagyom...* Folklórmotívumot is felfedezhetünk ezekben a mémekben, mégpedig nagyanyáink szemlélete által, mikor a kötött illetve horgolt tárgyak mint értékek jelennek meg (15. ábra): *Amikor a nagy meg tudja, hogy hiánycikk a WC papír.* Ebben a csoportban a verbális és képi elemek kölcsönösen feltételezik egymást a megértés céljából.

13. ábra

14. ábra

15. ábra

A csak szövegekből álló mémek esetén, kettősséget figyelhetünk meg, mivelhogy egyesek viszonylag elég hosszú szövegekből vannak összeállítva és kell egy kis idő míg a felhasználó eljut a vicc forrásáig, míg a rövidebb szövegű mémeknek a mondanivalója, csattanója hamarabb kibontakozik. Ha a 16. ábra esetében a nyelvi elemeket vesszük alapul, akkor megfigyelhetjük, hogy a mesékre jellemző elemeket találjuk meg: időpont *2053 szeptemberének egyik csendes hétfő reggelén*, szereplő *John*, helyszín *fürdőszoba* és ezeknek köszönhetően egy valódi cselekményt várunk el. Ezzel ellentétben a 17. ábrán mindössze néhány soros párkereső cikkekre emlékeztető szöveg biztosítja a humor berobbanását.

2053 szeptemberének egyik csendes hétfő reggelén John a természet hívó szavára ébredve a fürdőszobába indult. Számára azonban ez több lett közönséges hétköznapi. Aznap bontotta fel ugyanis a szülei által még 2020-ban vásárolt WC-papír utolsó csomagját!

16. ábra

Liszttel rendelkező nő várja élesztővel rendelkező férfi jelentkezését.
"Légy az életem kovásza" jeligére

17. ábra

A csak képekből álló mémek, nagyon szellemesek és kreatívak kell legyenek, hogy megállják a helyüket magyarázó szöveg nélkül is. Általában ezek eltúlzott és szokatlan párosításokat használnak, úgy mint a 18. és 19. ábrán a WC részeit a női ruha elemeivel, illetve a gasztronómia és a WC papír összekapcsolásával.

18. ábra

19. ábra

Az elemzett digitális tartalmak nagy részére jellemző az irónia, amit nem könnyű felismerni minden esetben, mert csak egy hajszál választja el az iróniát a negatív értékeléstől „amelynek éppen közvetettsége révén esztétikai és humoros hatása is lehet” (Veszelszki 2020). Azok, akik az iróniát használják, gyakran felsőbbrendűnek érzik magukat, azt sugallván a recipienseknek, hogy egy „magasabb” nézőpontból világítják meg a kérdést (Komlósi 2015: 163) amit online tartalmak esetében nehéz felismerni. Agresszivitást sugalló mémekel is lehet találkozni a világhálón, melyekről közismert színészek néznek farkas szemet velünk (7. ábra), akik megküzdene, megharcolnak egy csomag toalettpapírért vagy egy alapvető élelmiszerért.

20. ábra

21. ábra

Ezek a színészek, mint például Arnold Schwarzenegger (20. ábra) és Will Smith (21. ábra) akik általában a rossz erők ellen harcolnak ikonikussá vált akciófilmekben, itt létszükségletű árucikkekért küzdenek, és ez adja a mémek humorosságát.

A járvány hirtelen megjelenése és gyors terjedése miatt a védőeszközök (maszkok, kesztyűk, kézfertőtlenítők) egy ideig hiánycikkeké váltak és az emberek megpróbálták helyettesíteni kreatív megoldásokkal ezeket. A komikum forrása nyilvánvaló a 22. ábrán is, ahol a feleség melltartója menti meg a helyzetet: *Amikor a gyógyszertárban már nem találtál maszkot de a feleséged megoldja a problémát.*

Când la farmacie n-ai mai
găsit măști, iar scăparea tot de
la soție vine

22. ábra

23. ábra

24. ábra

Híres művészeti alkotásokat is felhasználtak annak érdekében, hogy megjelenítsék a különböző védőeszközök használatának fontosságát, mint például Michelangelo, Ádám teremtése freskóját (23. és 24. ábra), ahol a deszakralizáció tekinthető a humor forrásának. Ezek a koronamémek szinte megdöbbennek, meghökkentik a közösségi média felhasználóit, mert nem sokan vannak felkészülve rá, hogy Isten alakját, mely szentnek számít ilyen formában lássák. A szemiotika szerint a műalkotás is jelnek tekinthető, s e jel is jelekből tevődik össze.

A karantén hirtelen bevezetése miatt a dolgozók és a diákok számára gyors megoldást kellett találni és ez az otthoni munka (home office) és a távoktatás (distance education) formájában valósult meg. Ez sajnos a számítógépes rendszer túlterheléséhez vezetett és a mémkészítők ezt ki is használták, hogy felhívják a figyelmet az előnyök mellett a hátrányokra is. A humor a 25. ábrán mítoszokat rombol, mert a grafikus megjelenítésben nyilvánvalóvá válik az igencsak reményt keltő, optimista kezdet elfajulása. Az oktatástervezés és a kivitelezés között mély szakadék tátong, amit nehéz lesz áthidalni. A mémekben megfigyelhető erős vizuális kontraszt, magára vonja a befogadó figyelmét, miközben

dominálnak a verbális elemek, melyek a szituációs irónia kellékeivé válnak: *Kezdődik a félév/ Lehetőségek, hogy milyen lehetne a távoktatás/ A kész terv a távoktatásra/ A távoktatás.* A mémeknek az volt a burkolt üzenetük, hogy az oktatás nem ugyanolyan színvonalú online mint offline (26. ábrák), nem beszélve arról, hogy az elszigetelt vagy szegény diákok egyáltalán nem jutnak oktatási lehetőséghez ebben az időszakban.

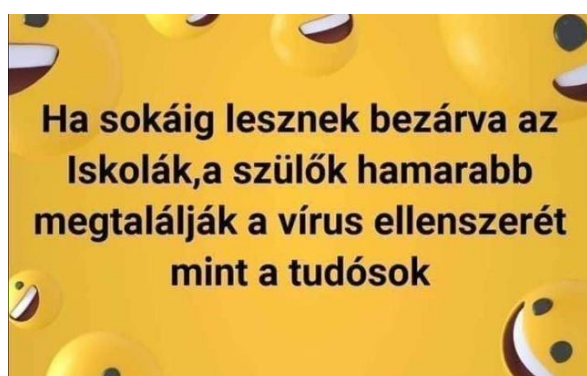
25. ábra

26. ábra

Ebben az esetben a háttértudás válik a humor forrásává és egyértelművé lesz, ha összekapcsoljuk a képi elemeket, a nyelvi elemekkel.

A 27. ábra társítja a humort, a feszültségkeltő elemekkel és kiérződik az elkeseredés és kilátástalanság, a csak verbális elemekből álló koronaménből, de képes beindítani a recipiens képzeletét és rábízni a vizuális elemekkel való merész játékot. Véleményem szerint ezek a mémek utalnak arra, hogy az online oktatás nem képes teljesen helyettesíteni a kontaktórákat, de mint kiegészítő eszköz nélkülözhetetlen lesz korunk tanügyi rendszerében.

27. ábra

A humor forrása gyakran abból adódik, hogy a járvány gyökeresen megváltoztatta az emberek ceremóniáit, vallásos szokásait. A házasság kötés bonyodalmaival kapcsolatosan a

mémkészlet rendkívül változatos, de igen csak rejtélyes is, mivelhogy a kép és a szöveg összjátéka nélkül értelmezhetetlenné válik a digitális tartalom, még akkor is, ha a szöveg rövid. Például a 28. ábrán, ahol a verbális elemek csak főnevekből állnak, a humor forrása pedig kizárólag a háttértudás ismeretében válik egyértelművé. A humor teljes kibontakozását ezeknek az elemeknek az összjátéka, összhatása tudja kiváltani.

28. ábra

Esküvői fotózás 2020 április

29. ábra

Mivelhogy rengeteg mémet készítettek már ezeknek a szempontoknak a felhasználásával, ebben a témakörben, (28. és 29. ábrák) egy új szemiotikai állandó megjelenését tudjuk felfedezni bennük. Az említett mém esetében, azért hogy a befogadó képes legyen értelmezni ezt, szükség van arra, hogy ismerje a tematikus kontextust. Csak az implicit tudás birtokában tudja a felhasználó értelmezni a 2020-as év házasság kötési ceremóniáját. Ha ez a tudás hiányzik, akkor a mémkészítők nem érik el a céljukat és a szándék bármilyen magasztos és nagyszerű, elvész a világháló szemetes kosarában.

30. ábra

Az egyházi mémek kategóriája, tartalmazza a keresztelessel kapcsolatos kép anyag csoportot is, amelyiknek ugyan az a feltétele, mint az előző csoportban foglaltaknak, vagyis a háttérismeret birtoklása. Megváltozott helyszín, hétköznapiasodott pap és keresztszülők, gyermekjáték használata (30. ábra) szolgáltatják a humor forrását, gyökeresen megváltozott világunkban. A mémeket felhasználó emberek utólagos reakcióját, Leveious Rolando, John Sokol és Gibran Burchett tanulmányozták és arra a következtetésre jutottak, hogy igen nagy százaléka megváltoztatta a véleményét, sőt a viselkedését, ennek következtében. A mém készítőik között voltak: mérnökök, művészek, politikusok, tudósok, vallási misszionáriusok, akik rejtett módon megpróbálták manipulálni a társadalom tagjait. Dawkins például úgy véli, hogy a teológia nagy része, úgy mint a vallás egyéb elméleti vonatkozásai, úgy tekinthetők, mint a hatalmas mémcsoportok rendkívüli kezelése, rendkívüli vonásokkal.

A komikum egyik kelléke a szójátékok alkalmazása, amelyik megtöri a rendhagyót, a szokványost és legószerűen építkezik. „A szójátéknak tekintjük az azonos vagy hasonló hangzású, de különböző értelmű szavaknak meglepő, váratlan összekapcsolását, valamint e stilisztikai jelenséghez sorolhatjuk egyes szavaknak, szólásoknak, közmondásoknak, szállóigéknek az eltorzítását” (Némethné Varga 2008: 63). Ezekre a koronamémekre is jellemző a háttértudás fontossága, mert a verbális elemek hiába humorosak önmagukban is, nem elégségesek földrajzi ismeretek nélkül és a kontextusba való belehelyezés hiányában.

31. ábra

32. ábra

A 31. ábrán a humort nyelvi játék biztosítja, mert a híres üdülő központok nevei össze vannak párosítva a lakás különböző részeivel, úgy hogy a szóvégi rím rájátsszon az eredeti helyszínre: *NapPali City*; *Háló Szobacisco*; *Bicikli de Tároló*; *Konyha Rica*; *Fürdőkádbana Beach*; *Los Terasz*. A mémgyártók ezekkel a frappáns szójátékokkal szerették volna képzeletben elvinni a felhasználókat a virtuális üdülőhelyekre. Ugyancsak a képzeletet próbálja meg aktivizálni a 32. ábra is, ahol a humor forrását pikáns jelenettel asszociálja és a háttérismeret elengedhetetlen ebben az esetben is. Ismervén a kontextust a kép értelmet nyer, édes-fanyar érzésekkel.

Az irodalomból már jól ismert kerettörténetet, a mémalkotók is felhasználták, tudatosan a metamémek által, nem kis öniróniát alkalmazván. Ez a típusú mém inkább angol nyelven jelent meg és magas szintű önkritikáról tanúskodik, az emberi gyarlóság elfogadása által. A 33. ábrán feltevődik a kérdés: *Was 2020 a good year?/ Jó volt a 2020-as év?; For who?/Kinek?; The human race no./ Az emberi fajnak nem.; People that make memes, yes./ A mémkészítőknek, igen.* Finom gúnnyal és öniróniával utalást találunk arra, hogy minden krízis, válság, háború, egyeseknek csapás, másoknak lehetőség, nyereség. A 34. ábrán nyilvánvaló, hogy az aktuális koronavírus-járvány tragédiája párhuzamba van állítva a Titanic katasztrófájával, mégpedig azzal az ikonikussá vált jelenettel, mikor a süllyedő hajón a zenekar folytatja műsorát. Véleményem szerint fontos, hogy legyünk képesek kinevetni saját magunkat és ne vegyük túl komolyan az életet.

33. ábra

34. ábra

4.6. Fekete humor a koronamémekben

A horror műfaja népszerűbb, mint bármikor és minden kulturális szintén megtalálható. Népszerűsége annak is köszönhető, hogy korunk égető problémáival szembesít, úgy mint az elektronikus tartalmak esetében, ezért a kettő összekapcsolása egy verhetetlen párost alkot. Feltehetjük a kérdést, hogy feszültségteremtő vagy feszültségoldó szereppel rendelkeznek e, de a korpuszomból egyértelműen kiderül, hogy a feszültségoldás eszközei. “A Freud és Jung nyomán elterjedt katarziselmélet más irányból közelít. A teória szerint az erőszakfilmek nemhogy generálják, de kifejezetten oldják a néző szorongását, és lehetőséget teremtenek a felszabadulásra az elfojtott érzelmek alól a horror így voltaképp eszközöket kínál a rejtett és legátolt vágyak kanalizálására. Stephen King, a katarziselmélet egyik apostola írja *Danse Macabre* című esszékötetében: >>A horror hozzásegíti nézőjét a lelke mélyén rejtőző, félelmekkel körülbástyázott kísértetkastélyok felfedezéséhez és bebarangolásához.<<” (Pápai 2001). A horrorfilmekre rájátszó koronamémek esetén, első ránézésre észre lehet venni, hogy uralkodik bennük a vizuális hatás. A szemiotikából tudjuk, hogy a jelek információt hordoznak, és így funkciót töltenek be. Ebben az esetben a maszk szimbólumként szolgál (35. ábra) és úgy, mint a filmben *Péntek 13* (Friday the 13th) hozzájárul a felgyülemlett félelem, feszültség oldásához. A maszk viselése különböző céllal van jelen, a filmben az identitás elrejtése végett, a mémekben pedig a védőeszközök használatára buzdít: *Ő itt Jason. Jason védőmaszkban, kesztyűben megy ma sétálni. Jason vigyáz az egészségére. Légy te is Jason!* A fegyver, amelyik egy ellenséggel szemben használandó, itt utal a láthatatlan ellenséggel vívott harcra. A szereplő Jason fekete színű ruhája, komor hangulatot kölcsönöz és szigort sugall, a felszólítás komolyan vételére.

35. ábra

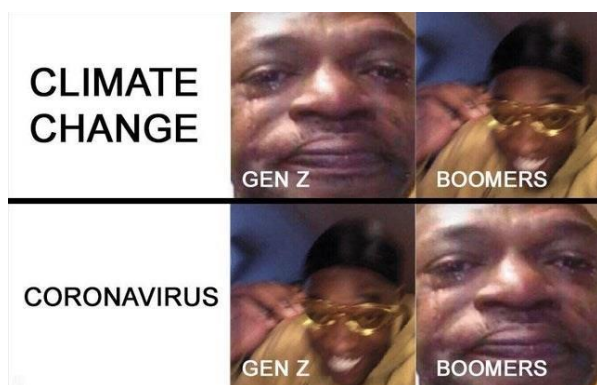
36. ábra

A 36. ábrán a háttérismeret nélkülözhetetlen a kép-szöveg konglomerátum megértése céljából, ennek a hiányában a felhasználó nem érti meg az üzenetet és a finoman kibontakozó fekete humort: *I got hand sanitizer down here.../ Van kézfertőtlenítőm, itt lent...* A fekete humor igen összetett, és annak ellenére, hogy sok ember számára már a koronamém magában a fájdalom és/ vagy halál érzetét sugallja, ha ezzel a humorral párosul, akkor általában nem felerősödik ez az érzés, mint ahogy várnánk, hanem ellenkezőleg, oldódik és aki képes lehámozni a körítést és felfedezni a jó nyelvi felépítést, az igen nagy élvezetben részesül.

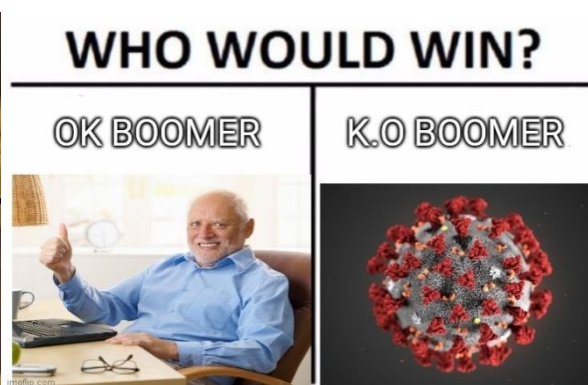
4.7. OK Boomer jelenség a koronamémekben

Kutatásom során találtam olyan koronamémeket is, melynek megértése komoly háttérismeretet igényel és kijelenthetem, hogy talán az egyik legprovokatívabb mém napjainkban. Utána jártam, hogy a 37. ábrán levő „ok. boomer” felirat, mit is jelent valójában és hogyan került a köztudatba. Ez a kijelentés az új-zélandi zöld párt egyik fiatal képviselője (Chlöe Swarbrick) szájából hangzott el először, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a Z generáció, akihez ő is tartozik, felemelje a hangját az idős, minden képzeletet felülmúló vagyont megszerzett nemzedék ellen, azaz a boomerekkel szemben. Ezzel az összetett, tökéletes, megsemmisítő verbális megoldással illetik, azt a generációt, amelyiket felelőssé teszik a klíma változásért, a fogyasztói társadalmi rendszer kialakulásáért és elterjedéséért, tehát az egész bolygó tönkretételéért. Sokan sokféle képen próbálták lefordítani az „ok. boomer” fogalmát azért, hogy a legjobban érzékeltessék azt az eszmét, ami a háta mögött rejlik. Szabad fordításban: „Hé, öreg most már befoghatod!” ; ”Jól van nyugger!” ,”Nyugi, nyugger!”. Ezekből a mondatokból, árad a felháborodottság, a frusztráció, a megfosztottság

érzése, az elfojtott düh, az elkeseredettség, a társadalomban jelen levő feszültség és konfliktus. A kép elemek tükrözik a mémekben ezt az érzést, mivel hogy egy afroamerikai férfi profilját jelenítik meg, aki jelképezi azt a társadalmi réteget, mely annyit szenvedett a történelem során és most a koronajárvány idején is. Már az X generáció is az előtte lévőket hibáztatta, életszínvonalának romlása miatt, de a megfogalmazódott verbális elemek akkor inkább cinikusak, ironikusak voltak. Nyelvükben a koronavírus járvány kitörése óta, szinte elárasztottak a neologizmusok, mint például a *boomer* szó változatai: *boomer doomer*, *boomer remover*, *boomkiller*. Veszelszki Ágnes nyelvész, kutatta ezeket a neologizmusokat, amelyek a járvány ideje alatt jelentek meg, egy online űrlap segítségével és két nap alatt több mint 200 szót gyűjtött össze és megfogalmazta véleményét a jelenségről: “Ezek az újonnan bevezetett vagy újszerűen használt nyelvi kifejezések legfőképpen alkalmi, ad-hoc jellegűek, úgynevezett okkazonalizmusok, amelyek jelentős részben csupán tiszavirág-életűek, és amilyen gyorsan keletkeztek, olyan gyorsan feledésbe is merülnek.” (Veszelszki 2020).

37. ábra

38. ábra

A 38. ábra egy elgondolkodtató kérdéssel indít: „Who would win?”/ ”Ki fog nyerni?”. A kép szöveg stílusosan kettőbe van osztva, mintegy két válasz lehetőséget hagyván a felhasználók számára, mégpedig egy inverzióra alapuló nyelvi játékot alkalmazván: OK és K.O. Ha ebben az esetben az OK azt jelenti, hogy elég volt boomerek, üljetek le és fogjátok be a szátokat, mert elrontottatok mindent, a bokszból ismert K.O. (kick out) kiütést jelent és rájátszik a koronavírus tevékenységére. A Z generáció szemében a boomerek azok akik felelősek a föld romlása és pusztulásáért és ezen az ábrán össze vannak hasonlítva az ugyancsak pusztító koronavírussal.

4.8. Koronamémek különböző nyelveken

Összehasonlítván a magyar nyelvű koronamémeket, a román verbális tartalmakkal, első látásra feltűnik, hogy a román kép-szöveg konglomerátumok igen nagy része közszereplők felhasználásával készült, mint például: politikusok (39. ábra és 40. ábra), sportolók (41. ábra), tudósok (42. ábra), újságírók, riporterek (43. ábra). A politikusok táborában megtalálhatjuk minden politikai párt képviselőjét, tehát nem találtam részre hajlást ebben a témában, mindegyiket nevetség tárgyaként kezelik. Ezekből a mémekből árad az ítélkezés, csúfolódás, gúnyolódás. Tekinthetjük, hogy ezeknek a digitális tartalmaknak feszültség oldó szerepük van a társadalomban, mert megfogalmazzák azt amit sokan éreznek, de nincs bátorságuk kimondani és ezáltal csillapítják az indulatokat. A román korpusz arra enged következtetni, hogy sokkal ironikusabb, sokkal maróbb a gúny benne mint a magyar mémekben (42. ábra): *-Domnule profesor Cercel, noi ăștia cu partener acasă...avem voie să facem sex în timpul carantinei?/-Puteți...dar fiecare separat.../ Tisztelt Cercel profesor úr, mi akiknek van társunk otthon...szexelhetünk-e a karantén ideje alatt?/ Lehetséges... de mindenki külön...*

39. ábra

40. ábra

41. ábra

42. ábra

43. ábra

A román online elektronikus tartalmakban, találtam erőteljesen nemzeti irányzatot, ahol az ország zászlaja is megjelenik, nyomatékot adván ennek a jelenségnek. Ezt a motívumot véljük felfedezni a 44. ábrán, ahol a háttérrel teljesen uralja a nemzeti zászló, mely össze van kapcsolva egy igen érzékeny témával, az oltás elleni mozgalommal. A képelem alsó részén lévő ökölbe szorított kéz igen mély indulatokat fejez ki, mely nagy erővel széttör egy fecskendőt az oltási szérummal és az agresszivitás szinte árad a képből. Ez különösen veszélyes tud lenni, mert „Ha az agresszió, az erőszak, a rárontás és támadás, a fájdalom- és sérelemokozás válik a domináns identitás- és társadalomformáló tényezővé, akkor az emberi természet kölcsönös előnyöket biztosító sajátossága, vagyis kooperációs hajlam vesztésre van ítélve.” (Laczkó 2016: 5) A verbális elem is igen határozott felkiáltó mondatot tartalmaz, melynek a végén nyomatékot ad a három felkiáltó jel: *Eu nu mă vaccinez!!!/Nem oltatom be magamat!!!* Véleményem szerint a kép rájátszik éles iróniával a béke szimbólumára, pedig ebből minden árad csak béke nem. A koronavírus-járvány ideje alatt nagyon sűrűn használt szó lett a *lockdown/lezárás*, melyet minden nép nehezen viselt el, ezért a 45. ábrán a román zászló, a román népre utal, amelyik talán legtöbbet volt bezárva. Kevés országban voltak a diákok ennyi ideig online oktatásra kényszerítve mint országunkban.

44. ábra

45. ábra

Vannak koronamémek melyek ugyan azt a témát dolgozzák fel, ugyan abban a megvilágításban, országtól függetlenül. Az egészségügy hatékonyságát, ebben az időszakban, egyesek megkérdőjelezzik, mert nehezen tudják feldolgozni azt a tényt, hogy viszonylag rövid idő alatt annyian halnak meg, a kórházakban (46. ábra): *Kórházi fertőzésben elpusztult az első magyarországi koronavírus...* és (47. ábra): *Corona virus a ajuns într-un spital din România, acolo s-a îmbolnăvit și a murit.* A halállal való viccelődéssel próbálják meg a mémalkotók oldani a feszültséget, a felgyülemlett indulatokat. A vírushoz hasonlóan terjedő álhírek, ami a kórházakban uralkodó állapotokat illetik, gyorsan terjednek a közösségi oldalakon, ezért szükség volt olyan humoros internetes tartalmakra, melyeknek nagy szerepük van abban, hogy feszültséget oldjanak, tévhitet, mítoszokat romboljanak, minden nemzetiség körében. Összehasonlítván a magyar és román mémeket, észrevehetjük, hogy a 46. ábrán a szöveg végén három pont van, buzdítván a felhasználókat a helyzet tovább gondolására, miközben a 47. ábrán a szöveg végén pont van, mint egy kijelentő, meghatározott, tényként kezelt gondolat.

46. ábra

47. ábra

A humor határtalan, a szó szoros és átvitt értelmében is, ezért a jól ismert *Korona* márkájú sör, adta magát a mémgyártók témájául és talán nincs is olyan nép mely ne dolgozta volna fel ezt a motívumot. A szavaknak nagyon nagy erejük van, mert beindítják a gondolkodás mechanizmusát és érzéseket csálnak ki belőlünk. A XXI. századot a járvány századának is nevezik, mert a koronavírus-járvány előtt már tombolt az Ebola, a Mers illetve a Sars vírusok által okozott betegségek. A humor forrása pedig abban nyilvánul meg, a különböző nyelvű mémekben, hogy a *Korona* morfémát felválja az *Ebola* morféma (48., 49. és 50. ábra), ironikus módon, egyik negatív sugallatú szó a másikat, mondhatnánk „csöbörből-vederbe” kerülvén.

48. ábra

49. ábra

50. ábra

Az interneten terjedő humoros koronamémek, tükrözik különböző országok, társadalmak szokásait, irányzatait. Az amerikai digitális tartalmak, nagy része színészek (7. ábra, 20. ábra, 21. ábra, 35. ábra, 36. ábra), zenészek (9. ábra), riporterek (8. ábra) kép elemeit tartalmazzák, azért mert ebben a kultúrában a média uralkodó tömegkommunikációs eszköz. A mémeknek oktató, felvilágosító szerepük is van, mint például a 51. ábrán, ahol az igen megterhelt egészségügyi alkalmazottak, hívják fel a figyelmet a védekezés fontosságára: *We stay here for you, please stay home for us! / Mi itt ülünk érted, kérlek maradj otthon értünk!* A kép elemnek ebben az esetben, nincs olyan nagy üzenete, mint a szövegnek, amelyik szaggatott formában jelenik meg, mintegy időt hagyva a felhasználó tudatához való eljutásra. A humor, ami a mémek fő funkciója, itt nem jut szerephez, mert a helyzet drámaisága válik uralkodóvá. Semmi humor nem található az 52. ábrán sem, ahol a fő cél az emberek gondolkodásának az aktivizálása, mert mondhatnánk, hogy csak összeesküvés elmélet, az hogy százévente megjelenik egy járvány: 1720 *Plague/ Pestis*, 1820 *Cholera Outbreak/ Kolera járvány kitörése*, 1920 *Bubonic Plague/ Bubópestis*, 2020 *Coronavirus/ Koronavírus*, de lehet azt is

feltételezni, hogy a természetes szelekció beindítása az érdek, megtisztítani a társadalmat a gyenge, beteg, öreg tagjaitól.

A különböző nyelveken megjelent koronamémek rávilágítottak arra, hogy “Minden emberi nyelv a világot máshogy tükrözi, másként képezi le. Ez a nyelvi relativizmus. Vagyis a különféle nyelvek meghatározzák az adott nyelvet beszélők gondolkodását, világnézetét.” (Balázs-Takács 2009: 30), ezért véleményem szerint minél több nyelvet beszélsz, annál jobban tudsz tájékozódni a nagyvilágban. A XXI. század küszöbén megállapíthatjuk, hogy egyfajta „nyelvi korlátozottság”-got fedezhetünk fel és egy új vizuális forradalom van kialakulóban. Antropológiai nyelvészeti vizsgálatom során rávilágítottam arra, hogy a nyelv rohamosan változik, átalakul „Minden használt emberi nyelv változik: egyszerűsödik (az egyik területen), de ezzel együtt bonyolultabbá is válik (a másik területen).” (Balázs-Takács 2009: 29)

51. ábra

52. ábra

5. Összegzés

Korpuszomban megvizsgáltam antropológiai nyelvészeti megközelítésben, a magyar nyelvű koronamémeket és a különböző nyelveken írott elektronikus jelenségeket. Kutattam a digitális tartalmak által kiváltott érzelmeket, melyek többségében negatív töltetűek voltak: fájdalom, harag, tehetetlenség, szomorúság, elkeseredés, közöny, pánik, azonban megjelentek pozitív érzelmek, érzések is: a határozottság, az önzetlen segítőkészség, a reménykeltés, bátorítás, tanítás a betegség megelőzése céljából. Vizsgáltam, hogy milyen méreteket öltött az emberi önzés a mémeken keresztül (WC-papír felhalmozása).

Kutatásom során kiderült, hogy a mémek sok funkcióval rendelkeznek, a figyelemfelkeltés, a kommunikáció, az érzelem, a vélemény kifejezés, a feszültségoldás, a szórakoztatás, a csúfolás, a kigúnyolás, a provokáció.

Arra a kérdésre, hogy az élet ilyen komoly megpróbáltatásával, mint a betegség, szenvedés és halál, szabad-e poénkodni és játszani az emberek érzéseivel, a válaszom az, hogy a humorra úgy kell tekintenünk, mint egy gyógyszerre, amelyik kellő mennyiségben és minőségben eléri a kívánt hatást. Utánajártam, hogy a humor milyen formában és milyen arányban jelenik meg a különböző internetes tartalmakban, melyek során kvantitatív és kvalitatív kutatási módszert alkalmaztam. Összehasonlítottam a képi elemeket, a kép-szöveg elemekkel és a csak verbális elemekkel, ami a nyelvi humor forrását illeti, a szemiotikai állandó megjelenésével, a szójátékok alkalmazásával. Az irónia mértékét is tanulmányoztam, a leheletnyi finom célzásoktól, az éles, már-már a gúnyolódás határát súroló megnyilvánulásokig, főleg a román digitális tartalmakban. Humorforrásként említeném a túlzásokat, az ismétléseket, illetve a kétértelműséget. Találtam olyan angol nyelven megjelent koronamémeket is, ahol a humor teljesen hiányzik, és a drámaiság veszi át a szerepet, a komor hangulatot. Egyes mémeknek a nyelvezete agresszivitást sugall és ezt a felkiáltó verbális elemek fokozzák.

Összehasonlítván a különböző nyelvű mémeknek az üzeneteit, kijelenthetjük, hogy mindnek a figyelemfelkeltés volt a célja, annak érdekében, hogy eltereljék a felhasználók gondolatait az élet tragikus oldaláról, akár feszültségkeltő, akár feszültségoldó módon. Kutatásomban megvizsgáltam és elemeztem, hogy a fekete humornak milyen szerepe van a mai társadalomban. Ezekben a kép-szöveg konglomerátumokban nélkülözhetetlen a háttérismeret, melynek hiányában a mém üzenete értelmezhetetlen. A humor forrását

megtaláltam a szemiotikai állandó felbukkanása révén, a kétértelműség, a burkolt utalás, a kép-szöveg összjátéka által.

A hungaromémek csoportjából kiemelném a Győrfi Pál személyére alapuló mémeket, melyeknek fő jellegzetességük, a felszólító mondatok (Maradj otthon!), az egyén érdekében. A nyelvi elemek összhatása, két vagy akár több különálló szituáció összekapcsolása, ellipszis alkalmazása, válik a humor forrásává. Mély gúnnnyal és öniróniával találkoztam a metamémek vizsgálata során is, ahol a verbális elemek nagyon kicsi mértékben vannak jelen, de annál nagyobb hatást váltanak ki.

Véleményem szerint a mémeknek és azon belül is a koronamémeknek, azért van olyan nagy sikerük a társadalomban, mert aktualitásukkal, a világban végbemenő eseményekre való gyors reagálásukkal, már-már pletyka szinten is, képesek „megfogni”, „megfertőzni” nemcsak a fiatal generációt, hanem az idősebb korosztályt is. A XXI. század emberére jellemző, hogy jártas a technika világában és globálisan képes bekapcsolódni a világhálóba (Facebook, Twitter, Instagram). A felhasználók majdnem az összes platformon jelen vannak, de a koncentrációképességük időtartama alacsony és ezt használják fel a mémkészítők, hogy viszonylag rövid idő alatt, humoros és/vagy elgondolkodtató tartalmakkal informálják és befolyásolják őket. A korpuszban megjelenő humoros, feszültségoldó koronamémek 70 %-ban vannak jelen, míg az elgondolkodtató akár feszültségkeltők 30%-ban. A horror által megismert fekete humor véleményem szerint 10%-át képezi a koronamémeknek, míg az ironikusságot sugallók aránya sokkal több, 40%. A közismert média szereplőkkel gyártott digitális tartalmak igen nagy arányban megtalálhatók 50%-ban.

Az általam tanulmányozott korpuszban az alábbi következtetéseket vontam le. A mémkészítők kiostálják, az információk áradatából, ami ránk zúdul, eláraszt, a kvintesszenciát, a lényegnek a lényegét és összepréselve egy mém keretén belül élénk tárják. Ez az információ, humoros, frappáns, intelligens kell, hogy legyen ahhoz, hogy az emberi tudatba bele kerülve, eljusson az agy központjáig, ahol a cselekvés gombját el tudja indítani, egy like vagy egy komment formájában. Mint egy élőlény, mondhatnánk egy vírus, elkezdi önálló életét a világhálón, bejutván milliók elméjébe, ahol megbújik és előjön bizonyos élethelyzetekben, szituációkban, beszélgetésekben. Ha az agy már egyszer befogadta, a mém által közvetített üzenetet, tényként kezeli és hajlamos nem túl sok mérlegelés után előhozni. Általában ha többen mondják ugyan azt az információt, akkor előbb-utóbb hajlamosak vagyunk azt tényként kezelni, ezért lényeges, hogy a mém által közvetített információkat, már

az elején megvizsgáljuk és ne csak a humorosságuk és a cukiság faktor alapján ítéljük meg őket, vagy annak tudjuk be, hogy közismert média sztárok felhasználásával készültek, akiket kedvelünk és hajlamosak vagyunk elhinni nekik amit mondanak. Természetesen azt sem tagadhatjuk, hogy felhívják a figyelmünket olyan kérdésekre, amelyekről nem hallottunk vagy nem foglalkoztunk eleget velük és ez által tágítják látókörünket. Sokan nem olvasnak, idő vagy lehetőség hiányában, komoly tudományos cikkeket és a mémek, illetve koronamémek által jutnak el az információk birtokába. Befejezés képen megállapítom, rohanó világunkban, a mémeknek igen hosszú “életet” jósolok, mert pillanatok alatt elolvasható elektronikus újsághoz hasonlítom őket. Az agynak szüksége van táplálékra, úgy mint a testnek, ezért véleményem szerint a mémek táplálékul fognak szolgálni az elkövetkezendő generációk számára.

6. Bibliográfia

BALÁZS Géza – TAKÁCS Szilvia 2009. *Bevezetés az antropológiai nyelvészetbe*. Pauz-Westernmann – Inter – PRAE.HU, Celldömök, Budapest

BUDA Béla 1986: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Harmadik, bővített kiadás.

DAN Sperber 1996: *Explaining culture: a naturalistic approach*, Oxford, Blackwell.

DENNETT Daniel C. Mémek, avagy a képzelet kizsákmányolása. In: *Prae*, 2008/2.

GRUNDLINGH, Lezandra 2017: Memes as speech acts. In: *Social Semiotics* 1–22.
https://www.researchgate.net/publication/315685679_Memes_as_speech_acts (letöltve: 2020.12.10)

ISTÓK Béla 2018. *Internetes futballnyelvhasználat*. Líceum Kiadó. Eger.

KOCH, Daniel 2015. It's Not (Only) The Joke's Fault: A Speech Act Approach To Offensive Humor. *Philosophisches Jahrbuch*, 122. Jahrgang/II. 318–338.

LACZKÓ Sándor 2016. Az ember vadságáról előszó. In. Uő. (szerk.) *Lábjegyzetek Platónhoz 14. Az agresszió*. Státus Kiadó, Szeged, 5-10.

L. Varga Péter 2008: A mém „olvasása”. Memetika és irodalom(tudomány). In: *Prae* 034, 30–39.

MOLNÁR György—SZÜTS Zoltán—TÖRTELI TELEK Márta: A mémek mint az internetes folklór részei. In: *Hungarológiai Közlemények*. 2017/1

NÉMETHNÉ VARGA Andrea 2008: *Hangalak és jelentés – a szójáték dinamikája*. In: Daczi Margit – T. Litovkina Anna – Barta Péter (szerk.): *Ezerarcú humor. Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 63–72.

PAIVIO, Allan 1971. *Imagery and Verbal Processes*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

PÁPAI Zsolt 2001. Fekete alakok, sötét háttér előtt. A horror története 2/1. *Filmtett*
<https://www.filmtett.ro/cikk/662/a-horror-tortenete-2-1> (letöltve: 2020.12.20.)

RICHARD Dawkins. 2008: Az elme vírusai. In: *Prae* 034, 5-18.

RICHARD Dawkins 1986. *Az önző gén*. Gondolat Kiadó. Budapest.

FREUD, Sigmund: *A vicc és viszonya a tudattalanhoz*. Ford.: Bart István. In uő: *Esszék*. Budapest, 1982, Gondolat Kiadó. 251. (a ford.)

SZÚTS Zoltán: Bevezetés a netes memetikába. In: *E-nyelv.hu magazin*. 2016/2 <http://e-nyelvmagazin.hu/2016/05/31/bevezetes-a-netes-memetikaba/> (letöltve: 2020.12.10)

TÖRTELI TELEK Márta: Az internetes mémek világa. In: *Verbi*. 2016

Idézi: Laczkó Soma: Mémek kréme, *Kutatási Napló online*. 4. 2014. <http://verbi.org/2016/12/23/az-internetes-memek-vilaga/> (letöltve: 2020.12.10)

VESZELSZKI Ágnes: *Humor a digitális kommunikációban: az internetes mémek*.

http://www.veszelszki.hu/images/honlap/publ_veszelszki_mem.pdf (letöltve: 2020.12.10.)

VESZELSZKI Ágnes 2012. *Netszótár a @-tól zukbergnetig*. Eötvös Kiadó. Budapest.

VESZELSZKI Ágnes 2020. *Kórleenyomat és korleenyomat*. In: *E-nyelv.hu magazin* <https://e-nyelvmagazin.hu/2020/04/16/korleenyomat-es-korleenyomat-uj-szavakkal-kifejezve/> (letöltve: 2021.01.17)